

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTeka

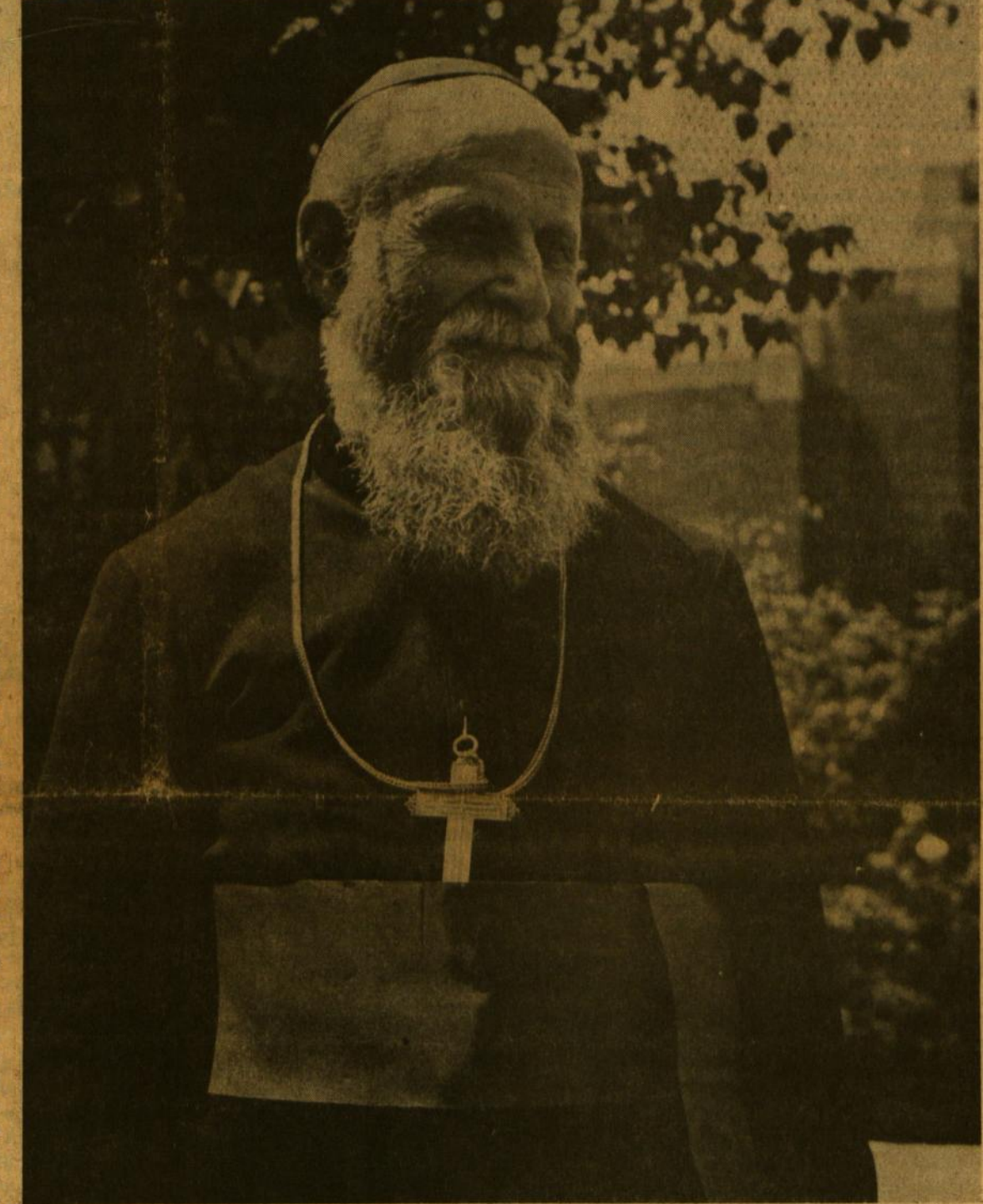
DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1981
SPALIO MĖN 31 D. / OCTOBER 31, 1981
PART TWO — 254 (39)

mokslas menas literatūra

FLEGMATIKAS, TAPĖS DINAMIKU

STASYS YLA Vysk. Pr. Būčio mirties 30 metų sukakčiai

Vyskupas Pranciškus Būčys (1872–1951), nuo kurio mirties šiemet spalio mėn. 25 d. suėjo 30 metų.

Siame numeryje:

- Kalba laureatai ir liaudies artistai.
- Flegmatikas, tapės dinamiku: vysk. Pr. Būčio mirties 30 metų sukakčiai.
- Lietuvis Chicagos bažnyčių mozaikoje.
- Margi kultūriniai pagrėbstai.
- Česlovo ir Oskaro Milašių santykiai.
- Kazio Bradūno eilėraščiai.
- Lietuvos kultūros istorijos bruožai.
- „Margutis“, „Živilė“ ir nuotraukų paroda.
- Okupuotos Lietuvos poezija New Haven'e.
- Kultūrinė kronika.
- Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Kalba laureatai ir liaudies artistai

Meninio bei intelektualinio elito balsas! Lietuvos, kaip ir visos Rytų Europos istorijoje, jo visad būdavo įdėmiai klausomasi, ypač didžiųjų krizių ir perversmų laikais. Kai Maironis prabilo, jog „atbus Lietuva“, jo žodžiuose visa karta tikėjo girdinti ne tik pavienio poeto svajonę, bet pranašystę, pačios lemties balsą. Ne be reikalo po 1940-ųjų metų okupacijos užsimota išugdyti naują elitą — dalis šeonojo pasitraukė į užsienį, o pasilikusieji tėvynėje naujai santvarkai buvo nepatikimi.

Šiandien naujas oficialus elitas tėvynėje jau egzistuoja. Jis papuoštas sovietiniais titulais, įtrauktas į „nomenklatūros“ sąrašus ir kalba iš centrinės spaudos puslapių. Stabtelkime pasiklausyti jo balso ir panagrinėti jo žodžių.

„Sovietiką kultura“ skiltyje SSRS liaudies artistas Donatas Banionis aiškina, kame slypi meninės sėkmės „auksinis raktelis“. Jo žodžiais, menininkui svarbiausia „pilietinė pozicija“, „pilietinis taikinyš“. Kai kuriuose teatruose jis pastebi „blogą“ tendenciją: kurti vadinamuosius režisūrinius spektaklius, perdirbinėti klasiką. Bet ar tie Banionio žodžiai jau kažkur ankščiau nėra girdėti? Taip, visa tai jau buvo išdėstyta gegužės mėnesį paskelbtame RSFSR Ministrų tarybos paskelbtame įsaie apie „teatro meno padėtį ir priemones jo tolesnei plėtočiai pagerinti“. Tame įsaie buvo kritikuojama sauuvališka klasikų interpretacija, teatro darbuotojai buvo raginami nepamiršti savo pilietinės pareigos. Įsakas buvo nukreiptas prieš kūrybingiausio tarybinio teatro režisierius, leningradietį Tovstonogovą ir Maskvos Tagankos teatro vadovą Liubimovą. Kompartija nusprendė, kad teatriniai eksperimentai nuėjo per toli ir įsakė teatralams grįžti prie saugių temų ir formų. O Lietu-

vos oficialiojo elito atstovas Banionis visa tai pakartojo beveik tais pačiais žodžiais.

Iš „Izvestijų“ platformos į mus kalba ir kitas Lietuvos oficialiojo elito atstovas, Lenino premijos laureatas Jonas Avyžius. Jis praneša, kad „tarybinė literatūra ir menas vystosi ir turtėja“. Tai bus naujiene daugumai kultūros žmonių Sovietų Sąjungoje ir užsienyje. Kuogi Avyžius remia savo diagnozę? Pačiu didžiausiu intelektualiniu autoritetu, Leonido Brežnevo pranešimu TSKP XXVI suvažiavime. Avyžių labai nudžiugino Brežnevo pripažinimas, kad „pastaraisiais metais pasirodė nemaža talentingų kūrinių“. Rašytojo jaunystėje kūrinių vertę ar bevertiškumą apspresdavo neklaidingojo Stalino nuomonė. Šiandien autoritetingiausias literatūros kritikas yra Brežnevas. Anot Paryžiuje gyvenančio buvusio Stalino premijos laureato Viktoro Nekrasovo, Sovietų Sąjungos rašytojų sluoksniuose yra vieša paslaptis, kad generalinis sekretorius „nesugeba poros žodžių sumegzti“, nekalbant jau apie rašymą ar literatūros vertinimą. Apie tai be abejo žino ir Avyžius. Tačiau tokia jau sovietinio rašytojo pareiga — pagarbiai kartoti didžiųjų vadų nuomones. Kaip Avyžius tvirtina „Izvestijoj“, „ilgaamžės meninės vertybės“ gimsta, kai „tikrovė suvokiama iš partinių pozicijų“.

Tai toksai Lietuvos oficialiojo meninio elito „pilietišku mas“. Du talentingi menininkai, Banionis ir Avyžius, praveria burnas ir iš jų pasigirsta Brežnevo žodžiai, pakvimpa stalininė galvosena. Toksai elito balsas nepasieks tautos. Paklusnumas totalitarinei partijai jau yra istorinė atgyvena, bet Maironio žodžiai — jog, atbus Lietuva — tebevirpa dramatišku aktualumu.

K. Ž.

Plačios tautinės, kultūrinės, bažnytinės vagos žiburyš užgeso 1951 spalio 25 dieną. Po to išleisti jo Atsiminimai, surašyti Z. Ivinskio, redaguoti J. Vaišnoros — toli gražu nepilni. O jis įdomus daugeliu atžvilgių. Įdomiausias jo išjudėjimas, prašokęs prigimtinį inertiškumą. Žmogus atrodė lėtas, nejudrus, apykūnis, niekur neipersiskubinęs, niekad nepagreitinęs nei žingsnio, nei žodžio, o tačiau visur buvo jo pilna, ypač jo žodžio ir rašto, ir visokios veiklos — pareiginės ir savanoriškos. Nesuvokiamas ir jo posūkis į dvasines gelmes. Flegmatikai būna praktiški, gspadoriški, o Būčys pasidarė dvasinis judintojas plačiaja prasme.

Priežastys, judinusios nerangų

Atėjo jis pasaulin (1872) dvigubo tautos persilaužimo metu — tautinio ir dvasinio, ir brendo su bręstančiom pasaulėžiūrinėm bei socialinėm audrom, kurios judino ir jautrino net nejudriausias minties ir dvasios stygas. Jo gimtinė buvo Paprūsėje (Slavikuose), kur susilietė dvi skirtingos ūkinės sistemos, net namų statybos — vokiškoji mūrinė, lietuviškoji medinė, ir dvi religijos — šiaipus sienos katalikų ir anapus liuteronų.

Lėtą Būčio galvojimą gana anksti pradėjo judinti raštas, knygos, mokslas. Motina spaudė vaiką nuo penkerių metų prie elementoriaus, aštuonmetį atidavė į Slavikų pradžios mokyklą, vienuolikmetį jau išsiuntė į Marijampolės gimnaziją. Mokyklos aplinka dar buvo lietuviška, o gimnazijoje, šalia lietuvių kalbos, sroveno lenkiškas ir rusiškas žodis bei raštas. Pranas mokėsi neblogai ligi penktosios klasės. Penktoje, bresdamas į vyrus, sutingo ir liko antrus metus. Pamokų vis tiek neruošė, tik daug skaitė, dėl to turėjo palikti gimnaziją ir grįžti į namus. Metus dirbo ūkyje, pas tėvą nuo ankstyvo ryto ligi vėlyvo vakaro, ir tie metai pastatė jį ant kojų. Aštuoniolikmetis apsisprendė stoti į kunigų seminariją ir išvyko į Seinus.

Seinų seminarijoje oficiali dvasia buvo prolenkiška, bet klerikų — Sūdus ūkininkaičių nuotauka lietuviška. (Iš Būčio kurso draugų 3 buvo lenkai ir 12 lietuvių.) Lietuviai turėjo slaptą būrelį, į kurį pateko ir Būčys. Būrelis mokėsi lietuvių kalbos bei rašto, leido slaptą laikraštėlį, rinko lietuviškas knygas, prenumeravo Varpą, o vasarom ieškojo ryšio su grįžusiais iš Petrapilio ir Varšuvos studentais. Tarp jo draugų buvo temperamentingų ir audringų charakterių, ir gabių, daug žadančių tautai.

Būrelio nariai rašinėjo laikraščiams, kas Varpui ir Ūkininkui, kas Apžvalgai ir Vienybei Lietuvninkų Amerikoje. Kaip nerašys Būčys? Jo galva pasirodė nemenkesnė už kitų. Mokslai šį kartą ėjo be vargo. Knygos, nors lėtai,

slėjo viena po kitos per jo rankas trim kalbom — lietuvių, rusų, lenkų, o nėtrukus ir lotynų. Žinių jam nestigo, o ir gspadoriško sprendimo, be to, samojų ir pusėtinai geros pasakojimo formos. Pirmieji rašiniai, pasirašyti slapypvardžiu, pakišti paskaityti tėvui, anaipol šio nesužavėjo. Bet tai nebuvo svarbu. Su laiku Būčys ėmė išsiskirti žurnalistiniais gabumais.

Baigęs seminariją, 1895 buvo pasiųstas tolimesnių studijų Petrapilin, kur rado įsikūrusią slaptą lietuvių organizaciją Lituuanus, turėjusią apie 30 narių ir veikusią panašiai kaip Seinuose. Petrapilis buvo naujas kultūrų, tautų ir kalbų mišinys, nes Akademia tarnavo visoms rusų imperijos tautomis ir jų rinktiniais dvasiškiams ruošti. Lietuviškoji (pridėkim, ir sūdavinė) ambicija neleido kitiems, taip pat ir Būčiui, užsileisti lenkams ar gudams. Šalia mokslų jis nemetė plunksnos: rašinėjo ankščiau ėjusiems ir naujai pasirodžiusiems laikraščiams — Tėvynės Sargui ir Žinyčiai. Bebaigiant Akademiają, ėmė ryškėti ir specifinė misija: „Man rodėsi, kad mano gyvenimo uždavinys tapti lietuviško katalikiško laikraščio redaktorium ir kitų. Mokslai šį kartą ėjo be vargo. Knygos, nors lėtai,

Akademiają baigė magistro laipsniu, įvertintu labai gerai ir tais pačiais metais (1899) įšventintas kunigu. Alkis mokytis dar buvo nepasotintas. Ligi kunigyستs spėjo pramokti prancūzų kalbos, pagilinti filosofiją ir kai kurias teologijos sritis. Skaityba prancūziškai sudomino jį tais laikais aktualia srtimi apologetika (Atsm. I, 167). Jam rodėsi, kad būsimasis redaktorius turėtų būti ir geras apologetas, o juo pasiruošti reikėtų siekti Šveicarijos Fribourgo, kur profesoriavo šios srities garsenybė Albert Maria Weiss. Čia per trejus metus jis gavo teologijos mokslų laurus ir, grįžęs Lietuvon, prašė savo vyskupą A. Baranauską leisti vyksti į Prūsų Tilžę redaguoti katalikiško laikraščio. Vyskupas gi paskyrė jį Seinų seminarijos profesorium, o po ketverto mėnesių Petrapilio Akademiają pakvietė dėstyti apologetikos pas save.

Nauja sritis reikalavo iš dėstytojo plačių pažinčių teologogijoj, filosofijoj, istorijoj ir gamtamokslųje. Būčys turėjo spausintis, kad išaugtų eruditui ir akivaizdžiai augo. Šalia A. Jakšto darėsi labiau siai rašus bet kuriais klausimais. Tai buvo dar viena priežastis, dinaminusi flegmatiką ir iš jo dariusi šakotą

mokslo vyrą.

Būčys buvo čia ne vienas. Iš lietuvių Akademijos dėstytojų tuo metu dar buvo Maironis — moralistas, Jakštas — biblistas ir Bažn. istorikas, Kazimieras Jaunius kalbininkas — hebrajų ir klasikinių kalbų profesorius. Visi šie buvo savo aukštumoje, tačiau Būčio dėstomas dalykas turėjo daugiau pasisekimo, nes buvo naujas. Dar naujesnis ir populiariesnis mokslas po kelerių metų pasidarė sociologija, kurią ėmė dėstyti Jurgis Matulaitis, metais vyresnis, kartu baigęs Petrapilio Akademiają, o vėliau doktorizavęsis Fribourge. Matulaitis neturėjo noro lenktnyiauti su Būčiu, priešingai — jį laimėjo savo misijai, kuri slypėjo ne sociologijoj. Matulaitis mojosi atnaujinti Lietuvoj vienuoliškus branduolius, ir Būčys tapo pirmuoju šios misijos talkininku. Tai jį pastūmėjo į naują dinaminę plotmę — organizacinę ir ypač dvasinę — kontempliatyvinę. Nuo 1909 metų Būčys tapo slaptu vienuoliu, tais laikais rizikingo plano dalyviu. Būči veikė bei veikdino ir pati Matulaičio — dinamiko asmenybė.

Išbuvo jis Akademiajoj ilgiau už kitus lietuvius dėstytojus — ligi 1916 metų. Pasiekė ordinario profesoriaus pakopos, buvo prorektorius ir dviem

atvejais ėjo rektoriaus pareigas. Parašė porą veikalų lotyniškai — De Summo Pontifice (apie popiežių) ir Historia apologeticae christianae (Krikščioniškos apologetikos istorija) ir tris knygas lietuviškai: Apie Dievo buvimą (1908), Marijos apsiereiskimas Lourde (1909) ir Tikėjimo dalykai (1913). Nuolat pasirodydavo ir jo straipsniai septyniuose lietuvių laikraščiuose ir žurnaluose, o šalia to — lenkų ir belgų (prancūzų kalba) žurnaluose.

Veikla Amerikoje, Lietuvoje, Romoje

Karui įsibėgėjus, jo darbas Petrapilyje nutrūko. Kurį laiką dar aptarnavo lietuvius tremtinius prie Maskvos. Pagaliau, Matulaičio raginamas, apleido Rusiją ir per Skandinaviją pasiekė Ameriką. Čia jau ankščiau buvo įkurdinti marijonai, ir jiems reikėjo Būčio talkos.

Marijonų ir lietuvių reikalai Būčiui buvo naujas iššūkis judėti. Ir ko jis nedarė: buvo Sheboygen ir Waukegan lietuvių klebonu, kazimieriečių vienuolyno kapelionu Chicagoje ir jų akademijos religijos mokytoju, Draugo ir Laivo redaktorium. Per tą laiką parašė keturias knygas: Apie apšvietą (1918), Tikėjimo kriterijus (1919), Žmogus ir gyvulys (1920), Katalikų tikyba (1921). Rašė vietinėje lietuvių ir amerikiečių (anglų kalba) spaudoje ir važinėjo su paskaitom, dalyvavo seimuose, vedė kunigams rekolekcijas.

Lietuvon grįžo 1921 metais ir ėmėsi redaguoti katalikų dienraštį Laisvę. Nuo 1922 m., įsikūrus Lietuvos universitetui, dėstė apologetiką ir kartu buvo teologijos-filosofijos fakulteto dekanas. Po dvejų metų universiteto taryba išrinko jį universiteto rektoriui. Ligi 1925 metų paruošė ir išleido vėl keturias naujas knygas: Trumpa apologetika (1922), Fundamentalinės teologijos kursas (1923), Rekolekcijos kunigams (1925) ir Teologijos enciklopedijos kursas (1925).

1925 m. pabaigoj Lietuvon parvyko Jurgis Matulaitis, atsisakęs Vilniaus vyskupystės, nūnai popiežiaus skirtas vizitatorius. Jo misija buvo įkurti bažnytinę Lietuvos provinciją ir paruošti konkordatą su Vatikanu. Būčys, šalia kitų gausių savo darbų, tapo jo sekretoriumi, be to, buvo sekretorius — reikalų vedėjas katalikų veikimo centre. Matulaičiui mirus (1927), marijonai jį išsirinko savo vienuolijos vyriausioju vadovu, ir jis išsikėlė į Romą. Po trejų metų buvo paskirtas ir konsekruotas vyskupu rytų apeigų katalikams su įpareigojimu rūpintis rusų-unitų reikalais aštuoniuose pasaulio kraštuose. Šios pareigos kryžiauvosi su vienuolijos generolo pareigom, dėl to 1933 m. pastarųjų atsisakė.

Būčio dinamika nuo 1927 metų nemažėjo, tik mažiau buvo jaučiama lietuviškuose baruose, išskyrus raštą. Romoj būdamas, paruošė religinę trilogiją: Dievas Sutvėrėjas (Nukelta į 2 psl.)

Flegmatikas, tapęs dinamiku

(Atkelta iš 1 psl.)

(1929), Jėzus Kristus (1930) ir Šventoji Dvasia (1932). Be to, išleido mažesnių leidinių: Tėvų teisė ir pareiga auklėti vaikus (1927), Pasikalbėjimas apie sielą (1930) ir Gyvenimo pagrindas (1931).

Išbuves Romoje 8 metus, nebegalėjo ar nenorėjo likti toliau, dėl to 1934 m. grįžo į Lietuvą. Kaune rūpinosi rusų apeigų tikinčiaisiais, laikė jiems pamaldas, ruošė įvairius leidinius. Porą metų (1935-36) buvo Telšių kun. seminarijos dvasios vadas. Vėl ėmė rašyti lietuvių spaudai ir paruošė porą naujų knygų: Pamokslai (1936) ir Su Jaku per piktą lauką (1937). 1939 metais buvo antrą kartą išrinktas marijono generolu, persikėlė vėl į Romą ir ten išbuvo ligi mirties (1951). Po mirties liko stambus jo rankraštis apie Sibiro apatą kun. Justiną Pranaitį.

Minėjome išorines priežastis, kurios dinamino Būčį. Neabejotinai buvo ir išvidinių. Jis gi buvo žmogus tos generacijos, kuri nepaprastai tikėjo veiklumu ir organizacijos galia. Vulkanistiškai tada veržėsi Vakarų pažanga ir savo sprogmenis ruošė rusiškasis Rytų vulkanas. Būčys tikėjo ir savo tauta, kaip tikėjo Mairo, Sako, Jankas. Buvusi visą šimtmetį užspausyta, be savitos veiklos, tauta buvo reikalinga judėjimo ir judinimo. Kiekvienas stengėsi ką nors duoti iš savęs ir duoti daugiau, negu įprastinėse sąlygose būtų buvę galima. Ar ne dėl to Būčys žavėjosi Vincu Kudirka ir talkino jo Varpui rašiniams bei prenumeratoms? Vėliau nusigręžė nuo jo, nes tikėjo daugiau tiesos ir dvasios galia savo tautai ypač tuo metu, kai revoliucinės jėgos atrodė greičiau sprogdins ir palauž tautos dvasią. Tai buvo jo asmeninis ir draugų įsitikinimas, kurį jis prisimena savo atsiminimuose. „Maskviškas varpininkų centras moka žadėti, bet mėgsta pažadą netešėti. Buvo žadėjęs tikybės dalykuose laikytis neutralumo, neužgaulioti katalikų įsitikinimų, tačiau neiškentė neiškęs dogmų, nešmugeliavęs laisvamaniškų pažiūrų“ (Atsiminimai, I, 317).

Kodėl tapęs akademiku-profesoriumi, nesikoncentravo vien į mokslinę sritį ir neatsipalaidavo nuo publicistikos? Atsakymas būtų tas pats. Jo generacija turėjo iš savės duoti viską, ko tautai tuo metu stigo. Rašydamas knygas ir straipsnius, jis nestatė klausimo, kiek išliekamas vertės turės jo darbai. Jam buvo svarbi to meto dabartis ir jos dvasinis alkis. Pagaliau nebuvo atėjęs laikas galvoti apie kultūros piramides, kai reikėjo ruošti joms pagrindus.

Būčys išjudėjo ir įsibėgėjo visais frontais, plėtėsi ir šakojosi, tačiau neužmetė savo apologetikos.

Apologetas — gerio mokytojas

Po Jakšto Būčys buvo žymiausias mūsų apologetas, bet nebuvo logikas iš prigimties, kaip Jankas. Nors jis gana stengėsi išmokyti struktūrinio, silogistinio galvavimo ir specialiai studijavo kriteriologiją, tačiau jo kritikos bei diskusijos buvo ne sausos ir neaštrios. Jis nebuvo kirstukas, koks kartais pasirodydavo Jankas, o didelis džentelmenas savo oponentams. Skyrėsi ir nuo trečio žymaus apologeto — publicisto Justino Staigačio, pasirašijusio Meškum, Panenupio, Zanavykų. Pastarasis ėjo į detales, sakykime, blusinėjo mūsų periodiką ir atsisėdė kulkosvaidžiais. Būčys nesi-

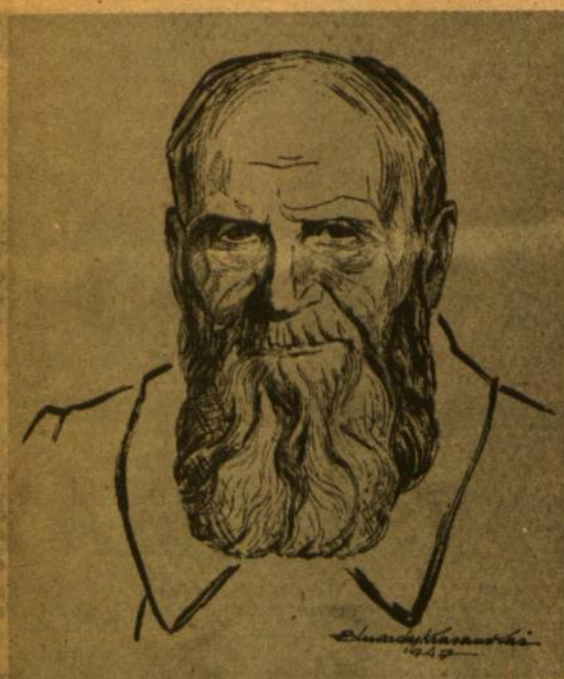
smulkino, ir jei ką šaudė, tai iš artilerijos. Jis buvo artimesnis ketvirtajam iš mūsų apologetų — pasauliečiui Pranui Dovydaičiui, istorikui ir gamtamokslininkui. Istoriniai ir gamtamoksliniai argumentai Būčio polemikose labiausiai svarūs. Jo atsiminimuose yra užrašytas vienas ankstyvas ketinimas, pagrįstas buvusių asmeniniu jo paties suklaidinimu: „Eisiu į kunigus, kad kovočiau su istorijos falsifikatoriais“ (I, 31).

Apologetinis — poleminis laikotarpis mūsų spaudoje buvo pasiekęs savo viršūnę bene 1910-1915 metais. Po I didžiojo karo, nepriklausomybės laikais, jis laipsniškai slūgo ir prarado savo interesus prieš 1935 metus. Būčys apleido savo katedrą Lietuvos universitete kiek anksčiau (1927), ir po jo apologetika buvo pakeista į grindžiamąją — fundamentalinę teologiją. Su tuo neteko pirmieji aktualumo ir Būčio apologetiniai raštai. Tačiau kiti jo raštai, ypač gausūs straipsniai žurnaluose, buvo aktualūs ir net šiandien galėtų būti įdomūs.

Būčys stebino trim savybėmis, reikšmingom akademikai: nepaprasta atmintimi, enciklopediniu žinojimu ir išskirtine dovana kalbom. Mokėjo daugiau kaip dešimt kalbų ir šešiom iš jų galėjo

Kun. Pranciškus Būčys 1913 metais.

Vyak. Pranciškaus Būčio portretas, pieštas dail. Edvardo Krasausko 1947 m.

gana tobulai rašyti. Ko jis nežinojo ir iš kokios tik srities! O atmintis, kai skaitai jo raštus, ypač atsiminimus, lyg būtų nurašyta iš dienoraščių, čia pat įvykiams vykstant.

Būčys daugelį domino būdingom teigiamybėmis — ramiu, blaiviu galvojimui, minties perteikimu paprastai ir suglaustai, patvarumu dirbti, nesijaudinimu sunkesniais momentais, pareigingumu ir orumu, o ypač atvirumu bendriesiems reikalams.

Ieškant visų savybių suvestinės, gal tektų jam taikyti šiuos šv. Rašto žodžius: *Sapientia est major super omnia* — išmintis aukščiau

visko: paprasta, kukli, nuosirdi būtinė išmintis. Protas žiūri sub specie veri (tiesos požiūriu), o išmintis sub specie boni (gerio požiūriu). Būčys buvo jautrus tiesai ir dar labiau gerui. Teoretiskas ir analitiškas protas „mėsinėja“ tiesą kaip laboratorijos objektą, o išmintis tiesą atskleidžia organiškose visumoje, susietą su gyvenimu ir žmogaus buitimi. Toks buvo Būčys, dėstydamas apologetiką, rašydamas veikalus, vesdamas polemikas. Iš visų mūsų apologetų ir paskaitininkų turbūt vienas Būčys neliko niekam ir niekuo neaiškus. Protas dėsto, o išmintis moko.

Būčys buvo mokytojas plačia prasme visoj savo veikloje, net administravimo pareigose.

Kai stebim Būčį, praėjusį aukštųjų mokyklų rektoriaus, vienuolio generolo, pagaliau vyskupo pakopas ir neapvaigusį, nepametęs pusiausvyros — išlikusį paprastą, kuklų, neprikludusį prie bėgamybių, nesupilkėjusį, priešingai — orų, noriai sušukti: štai tikroji, nemeluota gyvenimo išmintis! Ar ne tuo Būčys išliko vieningas ir vienišas, nežūrint skirtingiausių pareigų, keliavimų ir įstrigimų įvairiuose kraštuose ir įvairios jo veiklos moksle, Bažnyčioje ir tautoje?

Lietuvis Chicagos bažnyčių mozaikoje

J. SOLIŪNAS

Chicago Churches and Synagogues. An Architectural Pilgrimage. By George A. Lane S.J. Photographs by Algimantas Kezys and George Lane. Loyola University Press, 1981. Knyga puošnus didelio formato, 254 psl., kainą — 25 dol. Knygą platina Loyolos universitetas, 3441 N. Ashland Ave., Chicago, IL 60657 ir University of Chicago Press, 5801 S. Ellis Ave., Chicago, IL 60637.

Dėka dviejų Chicagos pasiūlytųjų jėgų, knygų pasaulis pagaliau susilaukė vertingos knygos. Neseniai Loyolos universiteto leidykla išleido puikiai iliustruotą vadovą apie Chicagos bažnyčias ir sinagogas. Knygos „Chicago Churches and Synagogues“ viršelį puošia puiki rusų ortodoksų šv. Trejybės bažnyčios nuotrauka ir dvi pavardės: George Lane ir Algimantas Kezys.

Apskritai galvojant apie istorinę Chicagos miesto praeitį, tenka tik nustebti, kad ligi šiolie mes nebeturėjome nieko vertingumo išspausdinta apie šio miesto bažnyčias. Tai buvo nedovanotinas apsilaidimas. Užtat malonu, kad pagaliau dviem žėjimais kilo mintis klaidą atitaisyti ir pasaulį su pažindinti su Chicagos bažnyčių mozaika. Džiugu, kad prie darbo prisidėjo ir mūsų žinomasis fotografijos menininkas Algimantas Kezys.

Knygos autorius Lane įžangoje prisipažįsta, kad idėja apie šį leidinį gimė prieš porą metų, besilankant vienoje bažnyčioje. Gerai, kad jis tą idėją įgyvendino.

Chicagos miestas, priešingai įvairių turistų manymui, nėra vien tik gengsterio Capone's ar kaulinių stockyardų gimtinė. Chicago yra pagarsėjusi visame pasaulyje ir savo architektūriniais pastatais. Dėka tokių architektūros milžinų kaip L. Sullivan, F. L. Wright, B. Byrne, L. Van der Rohe bei H. Weese ji tapo visos Amerikos architektūrinio pastatų pažiūra. Kiekvienas daugiau architektūra besidominantis pilietis žino, kad yra susikūręs net Chicagos architektūrinės mokyklos stilius.

Turistams, besilankantiems mieste, visados yra nurodomi garsieji architektūrinės vertės pastatai.

Deja, ligi šiolie niekas miesto lankytojui negalėjo daugiau paaiškinti apie gražiasias miesto bažnyčias ir sinagogas, nors ir bažnyčių tarpe yra begalės architektūrinio deimanių, sukurtų didžiųjų galūnų.

Reikėjo, kad ne patys architektai, bet du dvasiškai pagaliau sumotų, jog net turistai yra daroma didelė skriauda, jo nesupajindant su Chicagos šventyklomis.

Ir tikrai: yra malonu ir paprastam čikagiečiui paimti į rankas knygą apie bažnyčias ir sinagogas.

Autorius knygai atrinko 125 bažnyčias ir sinagogas. Tai labai mažas skaičius, nes manoma, kad Chicagos mieste yra apie 2000 tokių pastatų. Tai bažnyčių ir sinagogų miestas. Užtat ir parinkti, kurios bažnyčios ir sinagogos bus „parodytos“ pasauliui, anot autoriaus, buvo labai sunku.

Pasipriešinti išrinktųjų skaičiui galėtų turbūt tik nepaprastai įvairių sričių žinovas. Mat, magiškojo skaičiaus rūmuose tegalėtų tilpti, dėl vietos ir laiko stokos, tik „pasizymėjusios“ bažnyčios ir sinagogos.

Autorius teigia, kad buvo išrinkta pačios įdomiausios šventyklos „architektūrinės, istorinės ir socialinės svarbos“.

Knygon pateko, sakykime, Šv. Povilo bažnyčia, Šv. Trejybės katedra ar K.A.M. sinagoga dėl savo architektūrinės svarbos. Kitos šventyklos buvo įtrauktos dėl istorinės vertės.

Mums malonu, kad knygon pateko nors viena lietuvių rankomis statyta bažnyčia. Tai šv. Kryžiaus. Šiai mūsų bažnyčiai yra skirtas visas (134 p.) puslapis, bet viena išorinė bažnyčios fotografija. Autorius pateikia trumpą bažnyčios aprašymą architektūrinio ir is-

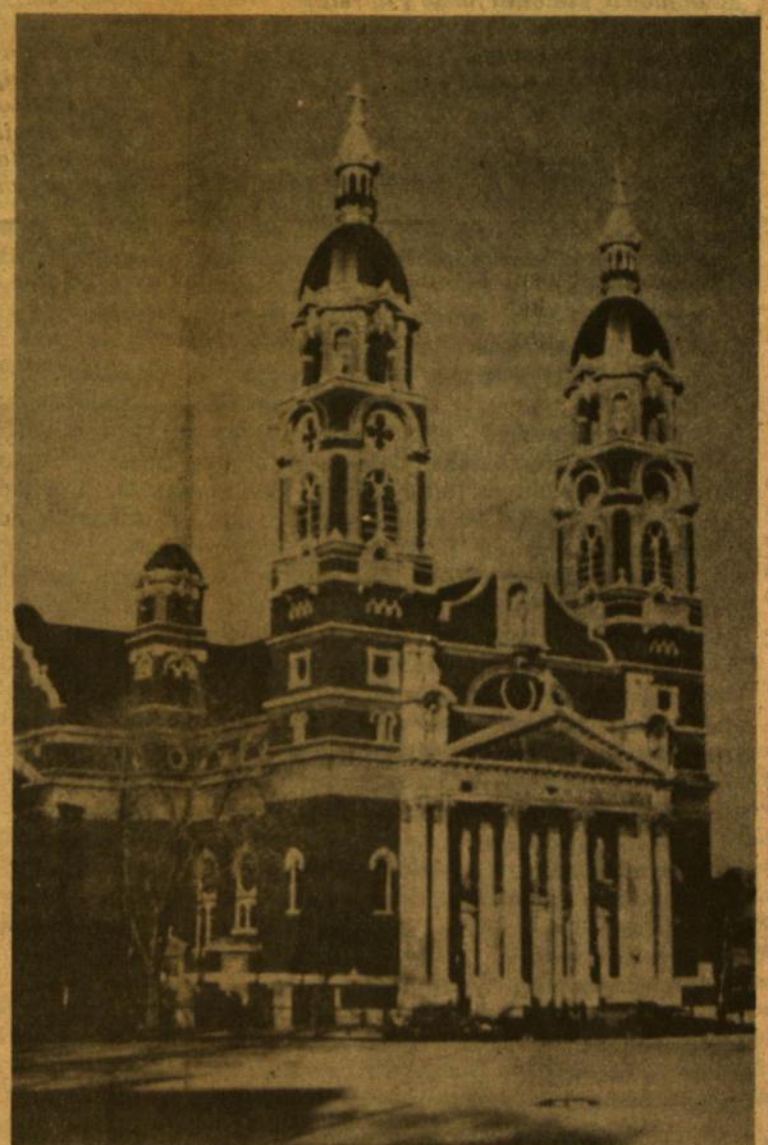
torinio požiūriu. Šv. Kryžiaus bažnyčia, renesansinio stiliaus, buvo pastatyta atchiketo J. Molitor 1904 metais ir turi 1400 sėdimų vietų. Vėliau bažnyčios vidaus išpuošimas buvo keistas, su dedant 2000 lempučių apšvietimui. Minima, kad bažnyčios perdekoravimui vadovavo dailininkas A. Valeška.

Atrodo, kad kitos lietuviškų parapijų bažnyčios niekuo ypatingai nebuvo žymios ir nebebuvo įtrauktos į „išrinktųjų“ skaičių. Tiesa, knygos etninių bažnyčių sąrašas buvo paminėtos dar Aštuonioliktosios g-vės lietuvių parapijos ir

Brighton Parko parapijos bažnyčios.

Aplamai ši knyga yra labai geras ir reikalingas įnašas į Chicagos miesto istoriją. Ji puiki savomis meniškėmis fotografijomis ir užtektingai painformuoja skaitytoją apie paminėtas bažnyčias. Pagaliau ir Chicagos tikintiesiems padaryta skriauda tapo atitaisyta. Sulaukėme vertingo veikalo apie vieną gražiausių Chicagos idomybių — jos bažnyčias ir sinagogas. Skaitytojais ir visi čikagiečiai turėtų būti nepaprastai dėkingi knygos autoriui ir jo talkininkui A. Keziui.

Knygą „Chicago Churches and Synagogues“ išleido Loyolos universitetas.

Lietuvių statyta Šv. Kryžiaus bažnyčia Chicagoje. Nuotrauka iš knygos „Chicago Churches and Synagogues“.

Margi kultūriniai pagrėbstai

B. KAZIMIERAITIS

Planas Koliziejui paversti operos rūmais

Nuvažiuoti į Romą ir, be kitų įžymybių, nepamatyti Koliziejaus būtų nei šis, nei tas. Tas milžiniškas amfiteatro pastatas ir senas (jis jau 1901 metų senumo), ir daug istorijos apglėbęs tarp savo sienų. Ten jau ne tik gladiatoriai imdavosi, bet ir krikščionys būdavo draskomi liūtų.

Tas pastatas dabar stovi nenaudojamas, vien ekskursantams pažiūrėti. Tai Romos operos meninis direktorius Gioacchino Lanza Tomasi pasiūlė planą, kaip produktą milžiną panaudoti. Jis norėtų, kad vasaros metu būtų statomos Verdžio ir Puccinio operos ir baletas.

Koliziejus niekam nebuvo naudojamas iki XIX amž. Tada ten tam tikromis dienomis pamokslininkai buvo pradėję sakyti pamokslus, kuriuose primindavo krikščionybės praeitį, daugiausia kiek ji susijusi su Koliziejum. Arenos vidury per ilgą laiką buvo priaugę medžiai, bet prieš šimtmetį jie buvo iškirsti. Kasinėjimai iškėlė aikštėn nemaža paslapčių — atidengė visokius praėjusių ir įrengimus. Neseniai buvo atremontuota apie 80 išėjimų.

Tas pastatas sutalpindavo iki 50,000 žmonių. Tomasi galvoja, kad operos reikalui užtektų 20,000 vietų. O kad jo tas planas nėra kokia nors fantazija ar kvailystė, rodytų Veronos pavyzdys. Ten yra romėnų pirties Caracalla griuvėsiai. Musolinis panorėjo, kad juose būtų statomos operos, ir paskyrė lėšų reikalingiausiam remontui. Tie griuvėsiai sutalpina 22,000 žiūrovų, ir į pastatus bilietai išperkami labai iš anksto. Sako, bloga to pasta- to akustika, ir dėl to tik apie pusę žiūrovų tegirdi, kas dainuojama ar grojama. Bet pastatymai būna ištaigingi. Pavyzdžiui, kai „Aida“ vaidinant prieinama iki triumfo maršo, arena būna pilna arklių ir vežimų. Matyt, tad ištaigūmas kaltas, kad per sezoną pasidaryta apie 720,000 dolerių nuostolių.

Annos Achmatovos „Requiem“ Edinburgo festivalyje

Rusų dabar jau mirusios poetės Annos Achmatovos kūryba lietuviams pažįstama turbūt daugiau tik išrinktiesiems ir dar tik tiems jų, kurie moka rusų kalbą. Tiesa, kas domisi, gali pasiskaityti jos eilėraščių, išverstų į didžiųjų tautų kalbas.

Mažai kam pažįstamas ir gyvenimas tos talentingos moters, kuri ilgus metus turėjo pakęsti sovietinio režimo persekiojimus. Kaip poetė, iškilusi dar prieš Rusijos revoliuciją, paskui turėjo pakelti smūgį po smūgio. Jos pirmas vyras, Nikolajus Gumilevas, buvo sušaudytas, sūnus Levas Gumilevas tris kartus sėdėjo kalėjime. O kai 1946 m. Ždanovas pradėjo dar kartą sijoti kultūrininkus, Achmatova buvo ne tik iš rašytojų sąjungos išmesta, bet ir išvadinta „pusiau vienuole, pusiau prostitute“ — toks buvo prasi- veržęs jautis prieš poetę, kuri neprisitaikė.

1935-1940 m. ji parašė ciklą eilėraščių, pavadintą „Requiem“, skirtą apgailestintiems ar nužudytiems artimiesiems ir apraudoti savo kraštui. Nors ji susilaukė atoslūgio (mirė 1966 m.), šiokia tokia jos kūrinų rinkinė buvo išleista, kol poeto dar buvo gyva, bet to ciklo eilėraščiai ne visi dar tinka spausdinti Sov. Sąjungoje.

Svetur, be abejo, tinka. Milžiniškame Skotijos sostinės Edinburgo festivalyje šiemet (rugpjūčio mėn.) ypatingu būdu buvo paminėta ir Anna Achmatova. Jaunas muzikas John Tavener parašė muziką, kaip tik tam jos „Requiem“ ciklui, kurį rusų kalba dainavo solistė Phyllis Bryn-Julson. Sako, klausytis šiokia tokia klūtiškas buvo ta rusų kalba, kurią retas kas temoka, bet susidomėjimo būta nemažai, ypač kad muzika esanti traukianti.

Berlyno parodos Prūsijos valstybei išaukštinti

Paraduose ir sargybos paminklų paskirtieji Rytų Vokietijos kariai, sako, žašies žingsniu, praktikuoti vokiškos Prūsijos karių kuriems anuomet vadovavo generolai Scharnhorst ir Gneisenau. Dėl to tie rytiniai vokiečiai kartais esą vadinami raudonaisiais prūsais.

Bet vokiškosios Prūsijos valstybei išaukštinti tam tikrų žygių yra ėmęsis ir Vakarų Berlynas. Neseniai ten buvo surosta paroda paminėti 200 metų sukaktį, kai gimė žymus Prūsijos architektas ir dailininkas Schinkel. O dabai, didžiulė paroda ten suorganizuota įvairiapusiškai atskleidinti Prūsijos valstybės istoriją ir nušviesti kai kuriems vokiečių valstybės asmenims, metams žmonų vaidmeniui. Kad mirtys apie tą parodą kuo plačiau pasisklistų, Rowolho leidykla buvo paprašyta ir butiko pagaminti penkias įkalbėjimo juostas, kuriose bus plačiai aiškinama, ką kurie parodos eksponatai reiškia. Taip pat bus įkalbėta duomenų apie Prūsijos socialinę istoriją, politinę kultūrą ir Berlyno vaidmenį, kaip literatūros, muzikos ir filmų centrą. Paroda bus uždaryta lapkričio mėn. 15 d. o per tą laiką dar bus rodomi filmai, susiję su Prūsijos praeimi.

Vakarų Vokietija nerodanti entuziazmo vokiškosios Prūsijos praečiai. Daugumas jos rajonų buvo ir tebėra anaprusiški (šiauriniai Hanzas miestai, pietiniai ir pietvakarių katalikai, Reino srities). Bet Vakarų Berlynas yra maždaug nepriklausoma valstybė. Jo vadai daro ar leidžia daryti, kas jiems priimtina. O Berlynas savo metu yra buvęs Prūsijos, o vėliau ir Vokietijos sostinė.

Turbūt kaip atkirtį į šią parodą Rytų Berlynas surošė savo pastovią parodą Vokietijos praečiai nušviesti. Apie vakarinę miesto dalį surošąją ta proga ten buvo pasisakyta kritiškai: Vakarų Berlyne tai buvo padaryta „reakciniais sumetimais“.

Bažnyčios misija yra ne tik skelbti Kristaus mokslą ir žmogiškumą, bet ir išvaduoti „pusiau vienuole, pusiau prostitute“ — toks buvo prasi- veržęs jautis prieš poetę, kuri neprisitaikė.

Dr. Juozas Girnius

Česlovo ir Oskaro Milašių santykiai

ELENA VASYLIŪNIENĖ

Kada amerikiečių spauda paskelbė Nobelio literatūros premijos laureatą Czesławą Miłosz'ą esant lietuviui, nubėgavę į biblioteką ir griebiau pirkti jo pasitaikiusią knygą, parašytą lenkų kalba, nes tą kalbą moku. Pripuolamumo teorija veikia: atsinešiau knygą vardu „Ziemia Ulro“ — Ulro žemė. Keista tai knyga. Atrodė, kad rašyta vaikams, o rašyta sunkia kalba ir turinti daug medžiagos. Autorius prisimena savo pirmuosius žingsnius poetinėje kūryboje, kada rikiuosi su kitais Bazilijonų rūmuose, Vilniuje, tuose pačiuose, iš kurių buvo kadaise išvežti filomatai (jaunimo organizacija, kuriai priklausė Adomas Mickevičius). Toliau toje knygoje randame lenkų poetų veikalų nagrinėjimus, Dostojevskio kūrybos apibūtinimą, daug puslapių paskirta William'o Blake'o, Swedenborg'o ir ypač Oskaro Milašiaus kūrybai, visas skyrius Adomui Mickevičiui, pabertos pastabos apie Becketo ir Simone Weil, pastabos apie šių dienų katalikybę ir „lenkų katalikybę“. Ar tai ne per daug 220 puslapių knygai? Apsidžiaugiau, kad radau tai, ko galbūt ir ieškojau, nebūčiau radusi: santykius lietuvių poeto Oskaro Milašiaus su jo giminaičiu, lenkų poetu, kaip save Česlovas vadina.

Pradedu nuo keisto knygos pavadinimo — „Ulro žemė“. Terminą Česlovas pasiskolino iš anglų mistiko William'o Blake'o. Mat Blake tikėjo, kad Dievas dovanoja vaizduotę rašytojui, ir rašytojas tampa pranašu, naudodamas savo vaizduotę. Vaizduotės momentais vaidina svarbią rolę ir Czesławo Miłosz'o kūryboje. „Ulro žemė“ yra Blake'o vaizduotės padarinys: „Ulro žemėje“ Blake pats nebuvo, bet jį mity, kad ten gyvena poetų, dailininkai, filosofai, visi tipizmonės, kuriuos jis vadina sužaidimais. Terminą „ukalecizmas“ Česlovas ir pats sau priekaria. Jis, Česlovas, neranda vienos šioje žemėje ir jis ieško kitos žemės ir kito dangaus, kaip jo ieškojo Blake, Swedenborg'as ir Oskaras Milašius.

Oskaras Milašius gimė 1877 metais istorinėje Lietuvoje ir laike save lietuviu, savo giminei saknis atkasdamas iki viduramžių šimtmečių. Jis mirė 1939 metais širdies smūgiu nepalikdamas testamentą. Česlovas stengėsi gauti giminaičio Oskaro palikimą, bet vyko kitaip. Česlovas gimė 1911 metais, Lietuvoje, išaukštas Vilniuje, dabar gyvena Amerikoje, Nobelio laureatas, vargu ar apie tai sąjauos, kada rašė knygą „Ziemia Ulro“. Keistas yra Česlovo nesupratimas Oskaro, žinant Oskaro tautybę: Oskaras pasisakė už nepriklausomą Lietuvą, ką rodo jo laiška, rašyti Christian'ui Gass'ui, pykstant, kad Lenkija, daug iškentėjusi, tos nepriklausomybės Lietuvai nenorėjo pripažinti. Kas kiti Česlovas. Jis ne tik sutiko su Lenkijos nusistatymu, bet stengėsi net įrodyti, kad Oskaras niekad lietuviu nebuvo. Jis jį kilmės atžvilgiu laiko kosmopolitu, kadangi Oskaro senelė buvusi italė, o motina žydė. Oskaras nemėgo savo giminaičių, gal dėl to, kad jie buvo sumiesionėje, o gal dėl to, kad buvo atsisakę savo lietuviybės. Bet Oskaras mėgo Česlovą, kurį sutiko Paryžiuje, Česlovui esant 19 metų amžiaus, dar studijuojant Vienaėje teisę. Oskaras

išpranašavo Česlovo ateiti, sakydamas, kad jis, Česlovas, „atneš garbę“ Oskaro giminei. Oskaras Česlovą vadina sese-rėnu, atkylančiu iš prosenelio.

Česlovas savo žymiuoju giminaičiu domėjosi. Jis Oskaro knygą „Miguel Mañara“ skaitė būdamas 13 metų amžiaus, lenkiškai vertime. Nieko nesuprato, bet nesijukė, kaip juokėsi iš Slovakio. Česlovas domėjosi Oskaru, būdamas pats Prancūzijoje. Česlovas pats rimtai pradėjo rašyti eilėraščius Paryžiuje 1934 metais. Anot Česlovo, Oskaras buvo labiau kokybės poetas, kaip kiekybės: Oskaro vienas svarbiausių gerbėjų buvo šveicarų bankininkas Armand Godoy, autorius pirmos knygos apie Oskarą Milašių — „Miłosz, poete de l'amour“ — „Milašius, meilės poetas“. Godoy iniciatyva buvo išleisti visi Oskaro veikalai, Oskaro Milašiaus kultą Paryžiuje skleidė žymūs tenyksiškai literatai, pvz. Jean Cassou. Bet kada poeto garsas kilo, įvykdavo kažkas, kas tą garsą stabdė. Kodėl? Česlovas galvoja, kad Oskaro garbei plačiau paplisti po platuji pasaulį kliudė Oskaro vienišumas, Mat Oskaras nepriklausė jokiai politinei partijai, nesudarė savo poetinės mokyklos bei krypties. Česlovas sakosi buvęs liudininku, kada 1958 metais Andre Blanchet rašė „Etudes“: „1939 metais Fontainebleau kapinėse buvo palaidotas nežinomas žmogus. Jis buvo vienas iš tikriausių ir aukščiausiojo rango poetų, gyvenusių šitame ar bet kuriame amžiuje ir rašiusių bet kuria kalba. Jis pralaimėjo, kaip pralaimėjo Nerval, Baudelaire, Van Gogh. Atleisk mums, Milašiau! Prancūzija nenorėjo tavęs pažinti iki tavo paskutiniojo atodūso, bet tam, kad semtų garbę iš tavo pašaukimo, tragiškai nepažintų, negirdėto, nuolat pastabomis mokyto“. Maždaug tuo pačiu laiku Theatre des Champs-Elysées kelias dešimtis kartų buvo vaidinta Oskaro misterija „Miguel Mañara“. Veikalas turėjo didelį pasisekimą, bet jo pastatymas neatitiko veikalą prigimtį: buvo priglautos moderniosios dekoracijos, scenoje skambėjo šauksmas, veržėsi vulgarumas. 1939 metais Varšuvoje tas pats veikalas buvo tik reituojamasis: vėl tas pat — viskas per triukšminga. Sakoma, kad neįmanoma buvo rasti aktorių, kurie sugebėtų šį veikalą vaidinti...

Draugija Les amis de Miłosz Paryžiuje parašė daug Oskaro veikalų studijų ir daug studijų išleido. Fontainebleau, kur Oskaras gyveno, jo vardu yra pavadinta viena aikštė. Bet Oskaras vis tiek liko tik išrinktųjų nuosavybe, jo vardas plačiose masėse nepaplitęs.

Kodėl? Jau sakėme, kad jis buvęs vienišas žmogus. Šalia to, Oskaro veikalų vertė yra nevienoda. Česlovo nuomone, ankstyvoji Oskaro kūryba, kuri sako Oskarą esant didžiuoju poetu, nutilo. Po pertraukos pasirodė „Metafizinės poemos“, rašytos proza, labai sunkios skaityti, su biblijos ištraukomis. Česlovui todėl net kyla įtarimas, kad Oskaras buvo susirgęs psichine liga, kaip Swedenborg'as ir kt. Kai kas Oskarą laiko „dideliu katalikų poetu“, bet katalikiškos enciklopedijos apie jį nieko nerašo. Tuo tarpu „Encyclopaedia Judaica“ pašvenčia Oskarą

Adomas Galdikas (1893-1969)

Senosios kapinės (M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune)

Ant senų, senų kapelių

KAZYS BRADŪNAS

TENAI

Ant senų senų kapelių,
Kaimo liekanų gale,
Amžinybės rankų kelia
Ir kaip motina mane

Kūdikio dienose glosto.
Norisi užmigti tenai,
Kur našlaičių guoli glosto
Mano žemės smėlynai.

SENKAPIUS

Jau pamiršta, kas nuo kada čia guli,
Tik žemė dar šventa, neriama,
Tik pora medžių, šimtmečių sausulių,
Nejudina nei kirvis, nei ranka.

Tik kažin ko nuo kryžiaus seno, aukšto
Nueiti greitai niekaip negali —
Aplinkui vieškeliai, aplinkui žmonės vaikšto,
O tu kalnėly stovi ir tyli.

MOTINOS KAPAS

Dievo rankos pasėjo žolę
Ant mano motinos kapo.
(Dievas nieko nedaro blogai)
Žolėlės daigai, žolėlės daigai...
Glostu juos mano ranka,
Ir ašarų druska.
Motulės veido jau nesiekia —
Skaumas ištrypsta žemėje.

TĖVŲ PARAPIJOS KAPAI

Kietų tėvų parapijos kapai
Manęs po visą žemę ieško,
Mano gimtadienį pasižymėję
Į baltą kūdikystės knygą.

Plazdėjimas pakriūtės drebuliaičių
Ir kovarnių riksmas viršūnėse,
Ir juodžemio bildėjimas į karstą,
Ir Angelo Pasveikinimo tiadnas balsas
Girdžiu kaip šaukia
Šeimyniškai vardu.

Kietų tėvų parapijos kapai
Manęs po visą žemę ieško...
Nepykite — sugrįžęs atiduosi

Kiekvieną savo džiaugsmo šukę
Ir paskutinę ašarą.

LIETUVIŲ KAPINĖS SIBIRE

Dega taiga šiaurės liepsna.
Į kryžius įsikibę kapai.
Viršum jų paplasna, paplasna
Sklando juodi vanagai.

Kopia į dangų audra.
Požemio dūžių klausai.
Mirusių sielų giedra,
Ramūs tėvynės balsai.

Kaulam dirvono gana.
Dar lengviau pelenuos.
Žydi gelė kruvina
Amžinybės delnuos.

Nieko aplinkui nėra.
Nieks neateina visai.
Žemė vienodai gera,
Jeigu kančioj pailsai.

Taijoj gėsta šiaurės liepsna.
Nepalaidžia kryžių kapai,
O ant jų paplasna, palasna
Tupia juodi vanagai.

PO SIBIRO KAPINIŲ KRYŽIAIS

Mes gulim po stuobriniais kryžiais,
Įkaltais į ledinę žemę,
Kurį čia pirmąkart sušildo
Atšalę mūsų kūnai.

Jūs apie tai parašot
Ir nuotraukas parodote
Ir skelbiatė
Aklajam ir kurčiam,
Kad ten kažkur, gale pasaulio,
Mes gulim po stuobriniais kryžiais.
Be reikalo. Nedrumskite ramybės
Ir netaisykit mūsų pagalbės,
Palikite mus Viešpaties akivaizdoj
Neaukštintus ir nepažemintus.

Palikit po stuobriniais kryžiais
Baltą kaip Ostiją taigų,
Nepaliesojot žemę,
Kuri prisikėlimo būgnais dunda,
Kai krinta artimųjų ašaros...
Palikite mus Viešpaties akivaizdoj...

ruo gana ilgą straipsnį. Kas jis — katalikas ar kabalistas? Paryžiaus lenkas, gavęs Oskarą

nedidelį palikimą, nerodė jokių pastangų Oskaro knygomis leisti, o tai buvo žala poet

leidiniams.

Apie Oskarą ir jo kūrybą buvo ir yra rašomos disertaci-

Oskaras Vladislavas Milašius apie 1905 metus

Czesław Miłosz 1948 metais.

Lietuvos kultūros istorijos bruožai

Tokių pavadinimų „Mokslas“ leidykla neseniai Vilniuje išleido naują 347 psl. gausiai iliustruotą veikalą, kurį paruošė du žinomi istorikai — J. Jurginis ir I. Lukšaitė.

Knyga susideda iš plataus įvado ir trijų skyrių. Iš jų J. Jurginis paruošė įvadą ir du skyrius: „Kultūra feodalizmo įsigalėjimo laikotarpiu“ ir „Renesanso kultūros plitimas“. I. Lukšaitė — „Kultūra vėlyvojo feodalizmo laikotarpiu“.

Tai nėra Lietuvos ar lietuvių kultūros istorija, o tiksliai kurie jos bruožai — feodalizmo epocha iki XVIII amžiaus. Autoriai, aprašydami kultūrinius įvykius, kuriuos bei mokslinius laimėjimus, iškelia minėto meto istorinės Lietuvos, kuri buvo daugiatautė, laimėjimus. Taip pat gerai, kad neneigia fakto, jog Lietuvos valstybė sukūrė lietuvių tautą: „Lietuvių sukurta valstybė suvaidino pažangų vaidmenį Europoje ne tik tuo, kad buvo užtvara prieš germanų veržimąsi iš vakarų į rytus ir totorių — mongolų — iš rytų į vakarus, bet ir tuo, kad išugdė pilietybės supratimą, paremtą tautine ir religine tolerancija ir paliko europinės reikšmės kultūros paminklus, kaip Lietuvos Metrašius, Lietuvos Metrika ir Lietuvos Statutas. Valstybei žlungant, darėsi neberekalinga valstybinių institucijų rašto, ne lietuvių kalba, ir ji degradavo“ (21 psl.).

I-je knygos dalyje J. Jurginis pateikia tokius poskyrius: Lietuvių tautos susidarymas ir valstybės atsiradimas, Pagoniškos kultūros bruožai, Rašto ir oficialiosios literatūros plitimas, Ryšių su užsienio šalimis stiprinimas, Religiniai ir tautiniai santykiai. II-je dalyje (89-181 psl.) tas pats autorius rašo apie renesanso kultūros plitimą Lietuvoje, visuomeninio gyvenimo sąrangą, posūkius kultūroje ir kt.

II-je ir paskutinėje dalyje (186-311 psl.) I. Lukšaitė pateikia vertingų žinių apie liaudies kultūrą, papročius, tautosaką, tikėjimą, lietuvių kalbos vietą visuomeniniame gyvenime ir raštijoje, bažnyčiose, apie raštiją lietuvių kalba ir duoda kai kurių lietuvių knygų titulinį lapą nuotraukas. Sustoja prie švietimo, mokslo raidos, Vilniaus universiteto, spaudos ir kitų klausimų.

Žinoma, iš esmės ši knyga, kaip patys autoriai pažymi, nėra lietuvių kultūros istorija. Ir kai kurių įvykių bei faktų interpretacija yra marksistinė, taigi lietuviams svetima. Daugelis autorių iškeltų istorinių faktų buvo aptarti ir komentuoti ankstesnėje literatūroje, ypač to paties J. Jurginio pokario metais paruoštose knygose. Naujų dalykų mažai tepateikta. Nežiūrint to, veikalas įdomus, skaitytinas ir užsienyje gyvenantiems lietuviams. Būtų labai gerai, kad tie patys autoriai paruoštų ir išleistų šio veikalą tęsą — dar keletą lietuvių kultūros istorijos tomų, kuriems dabar išleistas tomelis būtų tikrai lyg įžanginė dalis.

Br. Kv.

Filmas, kurį sukan galvota, kad jau karas prasidėjo

Britų, italų, lenkų ir amerikiečių filmų bendrovių pini-gais buvo baigtas statyti filmas „Iš tolimo krašto“ apie Lenkiją per paskutinįjį pusšimtį metų. Žinoma, Lenkija yra per plati sąvoka, tai sustota tik ties kai kuriais įvykiais. Baigus sukti, filmas parodytas popiežiui, nes pavaizduota jo vaikystė ir jaunystė. Režisavo Krzysztof Zanussi, kuris nuo seno pažįstamas su popiežium, kai jis gyveno Krokuvoje. Filmas bus rodomas ir Venecijos festivalyje.

K. Zanussis dabar prisimena vieną epizodą iš to laiko, kai filmas buvo sukamas. Norėta pavaizduoti, kaip 1945 m. sovietinės armijos veržėsi į Krokuvą. Tos scenos buvo traukiamos praeitą žiemą. Joms buvo naudojami Lenkijos armijos tankų telkiniai. Amerikiečių žvalgybinis satelitas užmatė tuos tankus, ir susidaręs įspūdis, kad Sov. Sąjunga puola Lenkiją. Kai pasklido aliarmas, Zanussis nuskubėjęs į televiziją paskelbti, ko tie tankai riedėjo į Krokuvą.

b. kz.

Jei nebevalgai, nebejudi, tai esi nebesveikas; jei nebevalgoji, tai nesi, nebuvai ar nebesi inteligentas.

Vaižgantas

Glaudžiasi savi, glausis svetimi, kol tavo aruodai bus pilni.

Lietuvių priežodis

“Margutis”, “Živilė” ir nuotraukų paroda

Kiekvienas savaitgalis, ypač rudens mėnesiais, Chicagoje yra, tiesiog kupinas parenkimų. Žmonių susibūrimai yra įvairių pobūdžių: vieni jų labiau kreipiami į kultūrinę sritį, kiti tik į šią draugišną pabuvimą, treti vėl angažuojasi visuomeninei veiklai. Jų visų ir visokių žmonėms reikia, ir gerai, kad jų yra. Chicagoje visa tai prasideda jau penktadienių vakarais, dažniausiai kokių nors parodų atidarymu ar jau įprastomis kultūrinėmis vakaronėmis Jaunimo centro kavinėje. Ne visi tie gausūs renginiai savo tikslą pasiekia, ne visi vienodo lygio, kartais jų lankytojai pergyvena ne vien tik džiaugsmo, bet ir nusivylimą valandėlių, kai atrodo, galima buvo padaryti geriau, bet nesistengta, nepadaryta arba padaryta tik atšikštinai, nekūrybingai, trafaretiskai. Bet būna ir taip, kad visos trys savaitgalio dienos maloniai nusteina ir pasilieka atmintyje. O toks buvo ir praėjusis savaitgalis.

Triskart mirusi, bet gyva Živilė

Spalio 25 dienos (sekmadienio) popietė Jaunimo centro didžiojoje salėje dar kartą paliudijo, kaip Chicagoje lietuviškoji publika yra ištroškusi teatro ir kaip jo čia reikia: spektaklis buvo kupinas žiūrovų. Antano Skėmos “Živilė” Chicagoje buvo jau vaidinta prieš dešimtmečius. Herojė, kaip matėme, per trijų valandų vaidinimą, miršta net tris kartus. Tačiau pats veiklas kažkuo vis dėlto yra gajus, kad ji ir šios dienos publika priėmė gana šiltai. Chicagoje ji atvežė Los Angeles Dramos sambūris, pakviestas Jaunimo centro moterų klubo. Režisierė — Dalila Mackialienė. Aktoriai: Dalila Mackialienė, Sigutė Mikutaitė — Peterson, Aloyzas Pečiulis, Vincas Dovydasaitis, Antanas Kiškis, dekoracijos — Algio Žalūno, rūbai — Emos Dovydasaitienės.

Pati Antano Skėmos “Živilė” struktūrinė prasme veiklas idomiškai sugalvotas, tačiau vaidinti nelengvas. Ir ne kokia nors aktorine prasme. Situacijose, charakteriuose ir veiksmo planavime autoriaus yra palikta gerokai duobių. Jas užlyginti ar persukti ne visada jau yra tiesioginė aktorius užduotis. Bet aplamai losangeliečių “Živilė” buvo vaidinama nepeiktinai. Kai kurie momentai, kaip anas monologas apie auksą, įsiminė pamirštamai. Geriau lėkė legendinis ir romatistinis pirmojo ar antrojo paveikslų žodis. Smulkiau pabiro trečiojo paveikslas realybė, turbūt dėl to, kad ir Škėmai pastarasis paveikslas mažiausiai nusi-sekė.

Suprantama, kai vaidinimo veiksmas vyksta neapibrėžtuos legendiniuos amžiuos, kostiumų projektuotojas turi labai daug laisvės. Tačiau vis dėlto pirmojo “Živilės” paveikslas veiksmas vyksta bent lietuviškos legendos rėmuose. Tad ar neatrodytų geriau, kad aktorių rūbuose čia būtų regimas bent koks labiau šiaurietiškas lietuviškas bruožas. Dabar, sakysim, Ašautu kostiumas buvo lyg kurio nors užkietėjusio Arabijos magnato, regimo šiandieninėse naftos konferencijose.

Čia rašančiam, stebint dabartinį “Živilės” spektaklį, kažkokia analogija prisiminė vienas momentas iš prof. Balio Sruogos dramos seminaro Vilniaus universitete sunkiais ir nykiais vokiečių okupacijos metais. Vienas seminaro dalyvis, studentas, skaitė savo parašytą dramą, kupiną kone beviltiškos nuotaikos ir egzistencialistinių akligatvių. Profesorius Sruogas reakcija buvo maždaug tokia: kaip jūs, jauni žmonės, taip greit pasenote, kaip lengvai pasidavėte fatališkai dvasios depresijai, kada reikia visur jaunatviškos ugnies visų mūsų pasiūlymų ir išlikimui, o kas ją uždegė ir palaikys, jeigu jūs — dividešimtmečiai rašote ir galvojate, lyg persigyvenę miruoliai senutėliai... Ir neradai atsako: kagi sakytų šiandien Balys Sruoga, pamatęs čia “Živilę”?

Tebūna tad čia suminėti tie susibūrimai, kurie savo uždavinį šioje programoje atliko pasigėrėtinai: pranešėjas — Petras Petrutis, pranešėjas — Romas Sakadolskis, reporterė — Emilija Sakadolskienė, inžinierius — Švitrius Gotceitas, inžinierius — Audrius Regis, skaidrių rodytojas — Vytautas Šumskis, skaidrių rodytojas —

Kastytis Izokaitis

(Iš X-tosios fotografų parodos Chicagoje)

Kai tradicija bręsta, bet nesensta

Dešimtoji metinė mūsų fotografų paroda M.K. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Trisdešimt šeši parodos dalyviai! Kiekvienas su visu pluoštu savo nuotraukų. Ar jūs galite įsivaizduoti, ką tai reiškia? O tai sako, kad fotografavimo menas mūsųose jau labai giliai įleido šaknis. Fotografuoja ne vien tik pensininkai iš neturėjimo ką kitą veikti, bet ir gausūs būrys jaunimo savo energiją išlieja fotografuotinų objektų medžioklei. Šia prasme šiometinė paroda ypač žiūrovą džiugina.

Aplamai ir mūsų fotografų

darbuos turbūt atsispindi lietuviškosios dvasios bruožas, kai nuotraukose tiek daug peizažinio grožio, tiek daug lyriškos nuotaikos daiktuose ir žmonėse, augaluose ir gelėse, tiek daug našlaitiškos užuojautos tai kasdieninei buičiai, bet ir nostalgijos kitokiems pasauliams. Argi viso to nėra kupinos ir lietuviškoje dvasioje gimusios liaudies dainos. Suprantama, šiandieninė mūsų fotografija nėra kokia nors prasme liaudies kūryba. Tačiau ir ją, matyt, gaivina ne vieną kartą tos pačios lietuviškosios sielos kūrybinės versmės.

Sukaktuvinėje dešimtmečio parodoje kokios nors pritenkiančios ekstravagancijos

nematome. Grynai techninis eksperimentas šį kartą gana minimalus. Atrodo, jog eksperimentu jau atsižaisota pakankamai. Imama ieškoti ko kito, būtent — tikrovinės gyvenimo akimirkos, ne riksmo, o estetinio ir filosofinio išsiskymo. Tai rodytu, kad dešimtmečio parodų tradicija žengia į tam tikrą brandumą. Ir tas brandumas jokių būdu nereiskia senėjimo. Tai tik jaunatviškas savo jėgų pajutimas, kada jau galima reikštis originaliai autentiška savo dvasia, o ne vien tik techniškių priemonių kabalistika.

Parodą dar galima lankyti šiandien ir rytoj nuo 11 val. ryto iki 9 val. vak.

h. brd.

Kultūrinė kronika

Artinasi Maironio sukaktuviniai metai

1982 m. birželio 28 d. sueina 50 metų nuo Lietuvos atgimimo dainiaus Maironio mirties. Lietuvių Rašytojų Draugija minėjimą akademiškai rengia 1982 metų gegužės 23 dieną Clevelande, N.P. Dievo Motinos parapijos patalpose savo narių suvažiavimo rėmuose. Prie minėjimo — akademijos rengimo daug prisideda parapijos klebonas kun. G. Kijauskas, užleisdamas parapijos salę ir kitaip remdamas.

LRD valdyba nori suregistruoti Maironio vardu pavadintas lituanistines mokyklas, sales parkus. Siųsti po

vieną foto nuotrauką su prierašu, kada mokykla, salė, parkas, pavadinta Maironio vardu ir pan. Liet. Rašytojų draugijos valdybos adresu: 306 22nd Street, Santa Monica, CA 90402.

Ateinančių metų Poezijos dienos Chicagoje didžiaja savo programos dalimi tapgi bus skirtos Maironio mirties 50 metų ir Maironio gimimo 120 metų sukaktuvėms. Poezijos dienos Chicagoje ateinančių pavasarį bus, kaip ir visada, Jaunimo centre gegužės 28 d. (penktadienį) ir gegužės 29 d. (šeštadienį).

Rašytojų suvažiavimas

Lietuvių Rašytojų draugijos narių suvažiavimas numaty-

tas 1982 m. Clevelande gegužės 22 ir 23 dienomis. Suvažiavimo programa truks dvi dienas, nes į programą yra įjungiamas ir Maironio 50 mirties sukakties minėjimas.

Taip pat suvažiavimo metu įvyks literatūros vakaras ir LRD premijų įteikimas, naujų narių priėmimas ir kt.

Plačiau apie suvažiavimą ir jo programą nariams bus pranešta biuletenyje, kuris išeis dar šiais metais prieš Kalėdas.

Atkreiptas dėmesys į jauną smuikininką

Aras Lapinskas, devynerių metų smuikininkas, yra pakviestas į Chicago gimnazijų rinktinį simfoninį orkestrą. Harris Bergh, minėto orkestro dirigentas, išgirdęs Arą Lapinską, grojantį J.S. Bach a-moll smuiko koncertą Roosevelt universiteto konservatorijos studentų recitalyje, buvo taip sužavėtas jo grojimu, jog pakvietė jį groti šiame orkestre be perklausos (audition). Sezone metu orkestras surengia tris koncertus. Jau pradėta repetuoti Haydn'o simfonija, ruošiantis kalėdiniam koncertui. Galutinis sezono koncertas įvyks birželio mėn. 27 d. Orchestra Hall ir bus transliuojamas Channel 11 televizijos stoties.

Rašytojas Algis Budrys kalbės Illinojaus universitete, Chicagoj

Illinojaus universitete Chicagoje, slavistikos skyriaus ir lituanistikos studijų kviečiamas, kalbės mokslinės fantazijos rašytojas Algis Budrys lapkričio 4 d., trečiadienį, 12:00 — 12:50, C-1 „Lecture Center“. Visuomenė kviečiama. Daugiau informacijų galima išgirsti, paskambinus dr. Stankus-Saulaitei 996-5465.

Algis Budrys yra Nepriklausomos Lietuvos pilietis, Lietuvos atstovo New Yorke Jono Budrio sūnus. Jis yra pasižy-

Okupuotos Lietuvos poezija New Haven'e

Rugsėjo 19 d., LMKF New Haven'o klubo pastangomis buvo čia suruoštas dar vienas vertingas kultūrinis renginys.

Poetas Tomas Venclova skaitė paskaitą apie okupuotos Lietuvos poeziją ir sąlygas, kuriose ji kuriama, apie poezijos stiprią įtaką ten žmonėms. Poezija Lietuvoje neša keliaropią naštą ant savo pečių, nes jos rolė yra daug sudėtingesnė negu čia, Vakaruose, kur ji yra grynai kūrybiškas, laisvas žmogaus išsiskaymas.

Po Stalino mirties Vakarų ir Rytų poezija pradėjo po truputį suartėti ir savo tematika ir savo stilistika. Pradėta leisti eksperimentuoti pagal valdžios nurodymus. Pradėjo vystytis modernizmas valdžios priežiūroje. Leistas valdžiai naudingas patriotizmas. Net ir autentiškam žodžiui kartais pavyksta prasiveržti.

Lietuvoje poetų labai daug, ir žmonės poeziją vertina. Iš dar Nepriklausomoje Lietuvoje rašiusių ir Lietuvoje likusių T. Venclova apibūdino Putina, Borutą, Miškinį, Nėrį. Visi jie skirtingai stiprūs, kiekvienas savaip praėjęs savo kancios kelią, tačiau išlaikę poetišką žodį. Dabar Lietuvoje rašantiems gilių įtakos turi išeivijos „žemininkai“, o Mačernis ir Kėkštas — tai tiesiog legendariniai poetai. Stipriausios moterys poetės — Degutytė ir Vaičiūnaitė. Jos

drauge su Blože, Maldoniū, Martinaičiu, Geda ir Juška, čia įrodo lietuvių poezijos raumeningumą.

Po paskaitos atskirais įėjimais I. Veblaitienė, Vėbraitė-Gust ir V. Valiukaitė skaitė Borutos, Strielkūn, Vaičiūnaitės, Degutytės, Gedos, Martinaičio, Rudoko, Matuzevičiaus ir Marcinkevičiaus poeziją. T. Venclova paskaitė savo paties kūrinių „Dialogas žiemai“, „Sustok“ vertimų, paaiškindamas jų simbolizmą.

Klausimų ir atsakymų dalyje poetas papasakojo keletą idomiesnių epizodų iš savo paties kūrybinio kelio, paaiškino apie cenzūros procedūrą, kurią kiekvienas kūrinyje Lietuvoje pereiti, ir „specfoną“, kurin patenka „nukrite“ autoriai.

Dail. Lijolės Židonytės drobė, žaizduojanti spalvomis, puošė šį jaukų rudens vakarą. Lietuvių moterų klubų federacijos New Haven'o pirmininkė S. Valiukienė grakščiais žodžiais įvedė paskaitininką ir užskaitė vakaro programą. Po to, kaip ir visuomet New Haven'e, sveikatai dar ilgai vaishinosi, dainomis išpužjais. Veikė Vaitkaus iš Waterburio atvežtas knygų kioskas.

Gausiai iš plosios apylinkės susirinkusiai publikai tai buvo tikrai atmintinas vakaras.

NAUJI LEIDINIAI

• CHICAGO CHURCHES AND SYNAGOGUES. An Architectural Pilgrimage. By George A. Lane, S.J. Photographs by Algimantas Kezys and George Lane. Pusošnus, 256 psl. leidiny, išleistas Loyola University Press Chicagoj 1981 m. Tai su visu šios rūšies leidiniui būtinu estetiniu kruopštumu parengta knyga apie architektūrinių požūrių išskirtines Chicago bažnyčias bei sinagogas. Visos jos liudija gausių Chicago bažnyčių aukštą architektūrinę vertę. Kondensuotas ir dalykiškus tekstus visur lydi puikios, kai kurios net spalvotos nuotraukos. Mums ypač malonu, kad didelė nuotraukų dalis yra mūsų šio Algimanto Kezio darbas. Tarp šios rūšies Chicago architektūrinių įžymių puikuoja ir lietuvių statytoji Sv. Kryžiaus bažnyčia, minint knygoje jos architektą Joseph Molitor ir bažnyčios vidų išpuošusius dailininkus Adolfą Valešką ir Bronę Jameikienę.

Knygos kaina — 25 dol., ją galima rasti ir Chicago miesto centro knygyne Kroch's & Brentano, 29 South Wabash Ave.

• KARYS, 1981 m. rugpjūčio-rugsėjo mėn. Nr. 7. Pasaulio lietuvių karių veteranų mėnesinis žurnalas. Redaguoja Zigmas Račkaitis. Administruoja Alfonsas Samušis. Redakcijos, administracijos adresas: Karys, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Metinė prenumerata — 13 dol.

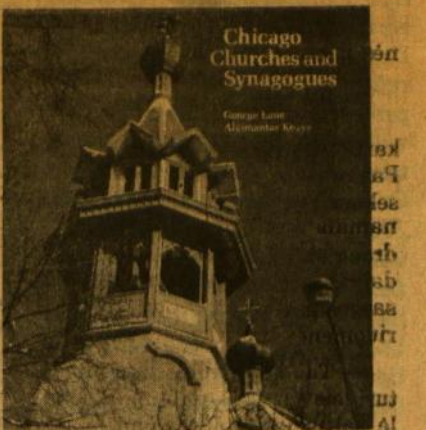
Rašoma apie Vytautą Didįjį 550 metų jo mirties sukaktuvių progą, apie artileriją Kazimierą Semanavičių ir jo 1650 metų veiklą „Artis Magnae Artileriae“, apie XV aspirantų laidą ir kt. Spausdinama nemažai mūsų karių atsiminimų, duomenų, plati šaulių ir ramovėnų veiklos kronika, modernaus ginklavimosi naujienos ir kt.

• Knygos kaina — 25 dol., ją galima rasti ir Chicago miesto centro knygyne Kroch's & Brentano, 29 South Wabash Ave.

mėjęs įvairiose literatūros srityse kaip rašytojas ir redaktorius, taipgi yra žinomas ir kaip idomus paskaitininkas. Jo anglų kalba parašytų veikalų dedikacijose minimi jam artimi lietuviai, pvz., jo senelis ir jo giminės Kašubos. Jo kūryboje aiškus rūpestis žmogaus laisve, kūryba ir individualumu didelės išorinės, dažnai asmeniui kenksmingos jėgos akivaizdoje.

Intriguojanti paskaita

Prof. dr. Algis Mickūnas, Jean Gebserio studijų centro direktorius, šiuo metu dėstas Ohio universitete, moderniosios Europos filosofijos žinovas, rytoj, sekmadienį, lapkri-

čio 1 d. 3 val. p.p. Chicagoje, Jaunimo centro 203 kamb., skaitys paskaitą tema „Religija, marksizmas ir anarchoja“. Kvietia santariečiai — šviesiečiai.

Knyga apie dailę

„Dailėtyra“ — tokiu pavadinimu Vilniuje išleistas naujas veikalas. Tai straipsnių rinkinys dailės klausimais. Pateikiama apėčiai rašinių paskutinio dešimtmečio dailės kritikos, istorijos straipsnių apybraižų apie dailėtyros ir muziejinių kūrinių veteranus, dailės tyrinėtojus ir propaguotojus. 367 psl. knyga redagavo L. Jasiulis, J. Umbrasas ir kt. Išleido “Vagos” leidykla.

Staasy Žilevičius

(Iš X-tosios fotografų parodos Chicagoje)